

**BÁRDOSSY ILDIKÓ – FORRAY R. KATALIN – KÉRI KATALIN
(SZERK.)**

**TANANYAGOK A PEDAGÓGIA SZAKOS
ALAPKÉPZÉSHEZ**

PTE BTK Neveléstudományi Intézet
HEFOP 3.3.1-P.-2004-09-0134/1.0 jelű projekt

Pécs, 2006. május 31.

Pécsi Tudományegyetem — Bölcsészettudományi Kar
Neveléstudományi Intézet – <http://nti.btk.pte.hu/>

H-7624 Pécs, Ifjúság u. 6.

Tel: (72) 503-600 / 4555, 4221 – Fax: (72) 213-418 / 4003

Tartalom

A szöveggyűjtemény célja és felépítése.....	3
Kéri Katalin Egyetemes neveléstörténet és történeti, neveléstudományi komparatiztika	13
Géczi János A tudásátadás történelmi formái és az iskola	45
Nagy Péter Tibor A nevelés történetétől az oktatáspolitikáig.....	80
Bárdossy Ildikó A curriculumfejlesztés elméleti és gyakorlati kérdései.....	113
Dudás Margit A belépő nézetek feltárása – bevezetés a „saját pedagógiába”	150
Forray R. Katalin Romológia és nevelésszociológia	171
Meleg Csilla Az iskolai egészségnevelés koncepcionális keretei.....	191
Adonyiné Gábori Mária A sajátos nevelési igényű gyermekek integrált/inklúzív nevelése	213
Mrázik Julianna Médiumpedagógia – A médiumok alkalmazása az oktatásban.....	236

Kiadta a Bölcsész Konzorcium

A Konzorcium tagjai:

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Pécsi Tudományegyetem
Szegedi Tudományegyetem
Debreceni Egyetem
Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Berzsenyi Dániel Főiskola
Eszterházy Károly Főiskola
Károly Gáspár Református Egyetem
Miskolci Egyetem
Nyíregyházi Főiskola
Veszprémi Egyetem
Kodolányi János Főiskola
Szent István Egyetem

Szerkesztette:

Bárdossy Ildikó
Forray R. Katalin
Kéri Katalin

Szakmai lektor:

Szabolcs Éva

A kötet megjelenése az Európai Unió támogatásával,
a Nemzeti Fejlesztési Terv keretében valósult meg:

**A felső oktatás szerkezeti és tartalmi fejlesztése
HEFOP-3.3.1-P.-2004-09-0134/1.0**

ISBN 963 9704 25 3

© Bölcsész Konzorcium. Minden jog fenntartva!

Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda

H-1088 Budapest, Múzeum krt.4/A.

tel.:(+36 1)485-5200/5772 – dekanbtk@ludens.elte.hu

A TANKÖNYV CÉLJA ÉS FELÉPÍTÉSE

A tankönyv összeállítása során abból indultunk ki, hogy a neveléstudomány mindegyik nagy egyetemi műhelyének vannak olyan sajátos területei, amelyeket ott dolgoztak ki, ott művelnek legmagasabb szinten vagy – szerényebben fogalmazva – ott terjesztik ki a képzést leghatározottabban az adott irányban. Úgy véljük, hogy a lineáris képzés bevezetését megelőző, az ország különböző neveléstudományi tanszékeivel és szakjaival történő egyeztetéseknek, az e munkát támogató szervezetek és anyagi források alapján létrejövő tananyagok kidolgozásának közös célja lehet, hogy az oktatásban valamennyi, így készült tananyagot fel tudjuk majd használni saját szakunk oktatói munkájában is. Tehát nem törekedünk a teljességre, hanem csupán néhány ránk jellemző, a szakunkon oktatott terület bemutatására és tananyagként történő felhasználására.

A neveléstudomány „pécsi műhelye” meggyőződésünk szerint rendelkezik olyan sajátos profillal, amely megfelel a fenti célkitűzésnek. Kötetünkben nem az oktatókutatók új tudományos eredményeit adjuk közre – tehát nem tanulmánygyűjteményt állítunk össze –, hanem olyan széles szakirodalmi bázison nyugvó áttekintéseket, amelyeket a hallgatók használni és alkalmazni tudnak tanulmányaik során, illetve az alapozó képzésről a munka piacára kilépve gyakorlatuk során is. Az irodalomjegyzékeket úgy állítottuk össze, hogy az érdeklődő diák további tanulmányaihoz felhasználható anyagokat is találjon.

A tananyagok szerzői maguk is sokéves tapasztalattal rendelkező oktatók, akik ismerik a hallgatóságot, ismerik azokat a lehetőségeket, amelyek a továbbtanulásban és a munkapiacra hasznosíthatók.

A széles szakirodalmi bázison építkező bevezető, alapozó, alapértelmezéseket, rendszer-összefüggéseket felmutató tananyagok felhasználhatók az alábbi területeken:

- a pedagógia alapképzési (bachelor, Ba) szak szakmai törzsképzésében,
- a pedagógia alapképzési (bachelor, Ba) szak differenciált szakmai képzésében,
- valamennyi olyan alapképzési szaknál, ahol a hallgató tanári mesterszakra orientáló pedagógiai, pszichológiai stúdiumokat választ, és
- a neveléstudományi mesterszakon folytatott tanulmányok megalapozásához.

A tankönyv egyes anyagai inkább az általánosabb, mások inkább a differenciált szakmai képzést szolgálják, ugyanakkor hasznosítani lehet őket egyéb képzési területeken is, törekvésünk szerint a hallgatók, a leendő értelmiségiek széleskörű műveltségének megalapozásához.

Célunk volt az is, hogy a hallgatók a megszerzett elméleti ismereteket elmélyíthessék, ezért minden tanulmányhoz fogalom-magyarázatok, kérdéseket és feladatokat fűztünk. A kérdések és tesztfeladatok részint az önellenőrzést szolgálják, részint az elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazásához adnak segítséget.

A tankönyvi szövegeket, a fogalom-magyarázatok („forrónszavak”), a kérdéseket és feladatokat elektronikus formában a tankönyvhöz csatolt CD-lemezen is közreadjuk. Ily módon tankönyvünk alkalmas lehet a levelező és a távoktatásban való felhasználáshoz is. Ráépülve az egyes egyetemek belső internetes rendszereire, a hallgatókkal való elektronikus kommunikáció lehetőségével élve egyéni konzultációk, illetve az önellenőrzés és a számonkérés egyéni elektronikus formái is lehetővé válnak. Az

egy-egy tananyagokhoz készült irodalomjegyzékek és feladatgyűjtemények tehát lehetővé teszik mind az elmélyültebb ismeretek megszerzését, mind pedig a tananyag, ezzel együtt a számítógépes technika módszereinek alaposabb begyakorlását.

Mindegyik tananyag diszciplinárisan is elhelyezhető a szak főtárgyainak körében, azonban mindegyiknek van olyan sajátossága, amely az egyes diszciplínákon belül egy-egy területre helyezi a hangsúlyt. Az első, három tanulmányból álló blokk a legújabb törekvéseket és eredményeket mutatja be a nevelés- és művelődéstörténet területén: az egyik az összehasonlító kultúra-kutatással, a másik a világképek kialakulásának, formálódásának bemutatása révén a filozófiával, a harmadik az oktatáspolitikával teremt összefüggést.

Ezt a tankönyvrészt követően az intézményes oktatás belső világához kerülünk közelebb. Előbb a tantervelmélet és tantervfejlesztés lehetőségeit, szabályait, kutatásának kérdéseit tárgyaljuk, a következő fejezet pedig a „felhasználók”, a diákok felől közelít: megismerjük a felsőoktatásba belépő, illetőleg a tanárnak készülő hallgatók igényeit, elvárásait, nézeteit, attitűdjeit a tanulással és a tanárokkal kapcsolatban.

A következő rész négy speciális területet tárgyal. A nevelésszociológia sajátossága, hogy a tudományterület a romológiai tanulmányokkal van összefüggésben, azaz a cigány, roma népesség kultúrájának, szociális helyzetének, valamint az ezzel kapcsolatos kutatásoknak a nevelésszociológiai értelmezésére kerül sor. Az egészségneveléssel foglalkozó tananyag összekapcsolja a jelen problémáira való reagálást és a jövő életminőségét megalapozó tevékenységeket, ezért is indokolt szerepeltetése a pedagógiai alapképzésben. Hasonlóan kiemelt szerepe van az integrált nevelés lehetőségeinek, feladatainak, törvényi kereteinek is a képzés szempontjából, ezt mutatja be a következő rész. Időszerű és fontos a kötet utolsó írása, amely a médiumpedagógiával kapcsolatos legújabb ismereteket, fogalmakat foglalja össze.

Az egyes fejezetek felépítése és tartalmi kibontása, a hozzájuk kapcsolódó feladatok, példák köre bizonyára meggyőzi az olvasót, a felhasználót arról, hogy az alkotók könyvüket nem a hagyományos értelemben vett „betanulásra – levizsgázásra – elfelejtésre mozgósító” jegyzetként céltételezik. Sokkal inkább olyan forrásként, mely az egyes fejezetekben testet öltő tananyagtartalmakhoz (ezzel összefüggésben a feladatok, példák, kiegészítő irodalmak tartalmához) kapcsolódóan kíván alapot nyújtani az értelmes, értő tanuláshoz, és ösztönözni, mozgósítani a továbbgondolásra, az alkotó alkalmazásra.

Könyvünkkel ahhoz szeretnénk hozzájárulni, hogy az egyes fejezeteket tanulmányozók, a forrászavak alatt elérhető fogalomértelmezéseket, jelentéseket, példákat feldolgozók, a feladatokat megoldók:

- felismerhessék, megérthessék az alapismeretek mögött a mélyebb, szélesebb összefüggéseket,
- előzetes tudásukat mozgósítva kerülhessenek „élő kapcsolatba”, párbeszédbe, vitába az egyes fejezetek üzenetével,
- az egyes fejezetek (témakibontások, fogalomértelmezések, példák, ábrák, feladatok, ajánlott irodalmak) értő, értelmező, reflektáló, rendszerező, továbbgondoló, újrastrukturáló feldolgozásával teremtsék meg saját jelentésüket.

A tananyagtartalmak kibontásánál, a feladatok megtervezésénél szándékaink szerint külön is hangsúlyt fektetünk az interdiszciplinaritás, a komplexitás, a produktivi-

tás, az elmélet és gyakorlat integritása, az elméletileg megalapozott gyakorlati irányultság értéktételezésére és lehetőség szerinti érvényesítésére. Az egyes fejezetek széles szakirodalmi bázison építkező, rendszerösszefüggéseket felmutató pedagógiai (nevelés- és oktatásszociológiai, oktatáspolitikai, nevelés- és művelődéstörténeti, oktatás- és tantervelméleti, alkalmazott pedagógiai, médiumpedagógiai) tananyagtartalmakat foglalnak magukba. A tananyaghoz – megértést könnyítő, egyúttal a tananyag (az egyes fejezetek) mondanivalóját kiterjesztő, elmélyítő, esetenként a gyakorlatban való alkalmazás, felhasználás mikéntjét is felmutató – „forrészavas” példák, fogalomértelmezések is kapcsolódnak. A feladatok pedig a tananyaghoz, az egyes fejezetek témáihoz kötődő elméleti ismeretek elmélyítését, alkalmazását, alkotó felhasználását igénylik, saját produktumok létrehozására, kisebb kutatásokra, vizsgálódásra, fejlesztésre mozgósítanak.

A feladatok jelentős része, különösképpen a feladatok eredményének megosztása igényli természetesen a közös tanulási szituációkat, a kontaktórákat is. A megoldott feladatok, a kész produktumok közzététele, megvitatása, elemzése és értékelése a tanulás hatékonyságának növeléséhez, az „alkotások” továbbfejlesztéséhez, kiterjesztettebb szakmai kompetenciák mozgósításához járul(hat) hozzá.

NEVELÉS- ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET A KÉPZÉSBEN

Ahogy fentebb már jeleztük, e témakör bemutatásának, elemzésének pécsi sajátosságait jelenítik meg a tanulmányok. Melyek ezek a sajátosságok?

Ennek a tankönyvi blokknak az első fejezete egy olyan tananyag – és a témához kapcsolódó részletes, nyomtatott és elektronikus munkák adatait tartalmazó bibliográfia –, amely támpontokat nyújt a diákok számára az európai kultúrkörhöz tartozó és az Európán kívüli népek, kultúrák neveléstörténetének tanulmányozásához. Ennek a témának a feldolgozása az 1990-es évek közepe óta kifejezetten a pécsi neveléstudományi képzés és kutatás megújító törekvéseihez tartozik, ám feltehetően széleskörű érdeklődésre is számot tarthat. A kérdéskör bemutatásában különös hangsúly kerül a muszlim kultúra, értékrend tárgyalására. Az iszlám kultúrájának ismerete egyre fontosabbá válik nálunk is, hiszen az „Európán kívüli” világnak ez a szegmense fokozódó mértékben válik Európa belső ügyévé, amint ezt a közelmúlt politikai fejleményei is mutatják. E hatások alól Magyarország az Európai Unió tagjaként már nem vonhatja ki magát. A muszlim kultúra megismerése azért is nagyon aktuális feladata a pedagógiai alapképzésnek, mert feltételezhető, hogy az alapképzést végzett hallgatók egy része már gyakorlati munkája során is találkozik e kultúra tagjaival.

A könyvfejezet azzal a céllal íródott, hogy a pedagógia szakos diákok számára segítséget nyújtson – összhangban a mai magyar oktatásügy célkitűzéseivel – más kultúrák, vallások, szokások nevelés- és művelődéstörténeti értelemben vett megismeréséhez. Ehhez szükséges az egyetemes neveléstörténet kereteinek újragondolása, tágítása, új forrástípusok és elemző módszerek beemelése.

A tanulmány áttekintést ad arról, hogy a neveléstörténet a 19. század elejétől milyen témák, kiemelt területek vizsgálatával foglalkozik. A historiográfiai áttekintés háttér-anyagként vázlatosan bemutatásra kerül a történettudomány irányzatainak elmúlt két évszázadra jellemző alakulása valamint az összehasonlító történeti módszer és a komparatív pedagógia szemléleti módjainak rövid leírása.

Az erősségeket kiemelő, ugyanakkor a hiányosságokra is utaló áttekintés vezeti

be az olvasót a külföldi egyetemes neveléstörténeti szakmunkák sajátosságaiba. Ezt kiegészíti egy részletesebb, a szerző önálló forráskutató munkáján nyugvó áttekintés, amely a 19-20. század fordulóján keletkezett néhány magyar neveléstörténeti munka tartalmi elemzéséhez ad szempontokat a téma vonatkozásában.

A diákok önálló tanulását, forrásfeltáró- és elemző munkáját megkönnyítendő került a tananyagba az az alfejezet, amely szempontokat, értelmezési keretet nyújt más országok, népek nevelési múltjának a feltárásához. Ezt követve, saját szempontjaikkal kiegészítve vagy akár gyökeresen átformálva a tanulók képessé válnak a sok szempontú forráselemzésre, a kultúrközi kapcsolatok és konfliktusok felismerésére, a más-ság tolerálására; a kitágított tér- és időfogalom révén a globális történeti gondolkodásra, a holisztikus látásmód kialakítására és alkalmazására.

A fejezet végén a szerző saját, többéves kutatásaira támaszkodó (ugyanakkor ehelyütt csupán vázlatos) áttekintést nyújt (mintegy példaként) az iszlám nevelésügy múltjáról. Emellett a diákok számára segítséget adhat még az a válogatott irodalomjegyzék, amely egyrészt a fejezet alrészeihez igazítottan, másrészt pedig néhány földrajzi terület (ország) vonatkozásában bőséges magyar és idegen nyelvű műcímet tartalmaz: könyvek és tanulmányok adatait.

A nem intézményes nevelés kérdéseinek előtérbe állítása paradox módon nem a korszakok komplex megközelítésével foglalkozó tudományok részéről történt meg, a másféle hozzáállást a neveléstudomány egyik erős irányzata, a kognitív pedagógia szorgalmazza. A kognitív pedagógia ugyanis az ellenőrizhető keretek, azaz az iskolában lezajló gondolkodási műveletek és képességek fejlesztésének, a tanulási potenciált befolyásoló lehetőségeknek, azoknak az értékeknek a fejlesztésével foglalkozik, amelyek a tudással és tanulással kapcsolatban állnak.

A fejezetben áttekintjük, hogy néhány alapvető kérdésben – diszciplína, világképzés és intézményfenntartás, műveltségkép – milyen előzményekre építhetünk, s mely felismerések segítették elő a nem intézményes nevelés kérdéskörének tematizálódását. Felsorakoztatjuk a horizont megrajzolásához szükséges aspektusokat: az európai kulturális mintázatok kialakulását, a tudásátadás két kitüntetett technológiáját, és ezek következményeit a világképek és műveltségképek alakulására.

Úgy véljük, az alapképzés szakmaiságának erősítése mellett a hallgatók általános műveltségi szintjének növeléséhez is hozzájárulunk azzal, hogy tárgyaljuk a világképek alakulását-fejlődését az ókori világ nagy korszakaiban, nagy gondolkodók műveiben az ókortól a felvilágosodás koráig. Végigkövetjük az írás megjelenésének hatását a műveltség, a tudások átörökítési technikáira, ezzel pedig az egyes történelmi korok műveltségképeinek és intézményeinek formálódását is.

A tudást ígérő helyszínek között az intézményes oktatást nyújtó iskola (és ennek történelmi előzményei) szerepe a 21. századra alaposan megváltozott. Az iskolában szerzett tudás mennyiségénél többet biztosít szinte valamennyi, a tanulók által kitöltött színtér. Egyenként is több felhasznált információt kap a tanuló a kortárs csoportból, a családból, a médiumokból és a nem iskolai intézményekből – múzeumtól, könyvtártól, vallási közösségtől stb. –, mint az iskolai oktatás folyamatában. Emellett az iskolázta-tás előtti tudás mértéke megnövekedett, így az iskolába behozott ismeretek és az iskolaiak is egyeztetésre várnak. Nem véletlen, hogy ez a fejezet Rousseau Emil-jének bemutatásával kezdődik, és ide is kanyarodik vissza: e szép, gondozott kertben a nevelődésnek legfontosabb forrása maga a környezet, a természet és a saját tapasztalat.

A tudományterülettel kapcsolatos harmadik tanulmány a nevelés történetét okta-

táspolitikai szempontból vizsgálja meg. Azt mutatja be, hogyan válnak az uralkodó nevelésméletek oktatáspolitikává, milyen érdekeket képviselnek, milyenekkel szállnak szembe, s legitimitásukat hogyan teremtik meg. A hangsúly a 20. századra összpontosul, főként a két világháború közötti Magyarországra, ahol különösen érzékeltesen fejeződtek ki az érdek- és értékviszonyok. A fejezetben figyelemmel kísérhetjük, hogy történt az egyház és az állam szétválása az oktatás intézményrendszerében a 20. század első felének magyar viszonyai között, éspedig éppen a hatalmi viszonyokkal való összefüggésben.

Fontos cél az, hogy a hallgatók megismerjék és megértsék, hogy a mai magyar oktatásügynek, oktatáspolitikának milyen történeti hagyományai vannak, és ennek birtokában lássák meg az eredményeket és problémákat. A fejezet bemutatja azokat az oktatáspolitikai folyamatokat, amelyek az ország területi elhelyezkedéséből, gazdasági szerkezetéből következnek.

Mindhárom írást főként olyan feladatok egészítik ki, amelyek elsősorban a források értő tanulmányozását, elemzését segítik.

CURRICULUMELMÉLETI ALAPOZÁS ÉS PEDAGÓGIAI NÉZETEK SZEREPE A KÉPZÉSBEN

A pécsi neveléstudományi műhely egyik progresszív hagyományának tekinthető az oktató, kutató, fejlesztő munkára befolyást gyakorló interdiszciplináris megközelítés, az iskola- és személyközpontú szemlélet, valamint az elméleti (diszciplinárisan alapozott) és gyakorlati (szakma- és fejlesztésorientált) kérdések integratív kezelése. Ezen irányultság egyik sajátos területét jelenti a curriculumelméleti és curriculumfejlesztési orientáció, mely a pécsi pedagógia szakos képzés programjának is – több mint húsz éve – szerves részét képezi. E tantárgyak a vonatkozó kutatások, elméleti ismeretek feltárásán túl tantervelemzések, tantervfejlesztések, tantervi adaptációk, helyi tantervi munkálatok elvégzéséhez is kiindulópontokat nyújtanak, felhasználva a pécsi műhelyhez kapcsolódó iskola- és programfejlesztések tapasztalatait, kritikus pontjait, eredményeit.

A fejezetben összefoglalt tananyag arra a kölcsönös meghatározottságra mutat rá, ami a curriculumelmélet és a curriculumfejlesztés között fennáll. Annak átgondolására is invitálja az olvasót, mi indokolja a curriculumelméleti háttértudás és a curriculumfejlesztési kompetencia iskolakultúrába, pedagógiai kultúrába való szervesülését.

A fejezetben rögzített *tananyag konceptuális kiindulópontjait az értéktételezi*, hogy az oktatás, képzés tartalmi tervezésében világszerte a kommunikációs és kooperációs funkciók erősödtek fel, hogy a tartalmi szabályozásra, az oktatás, képzés programjainak fejlesztésére ható társadalmi, helyi, intézményi szintű tényezők és feltételek jelentősége megnőtt. A fejezet rávilágít arra, hogy az egyik legfontosabb tényező a programfejlesztésekben közreműködő szakemberek *szakmai tudásának* kérdésköre. A fejezet tananyagának összeállítója az olvasók – a tanárjelöltek, a pedagógia szakos hallgatók, a pedagógus szakemberek – vonatkozó *szakmai tudásának orientálását, alapozását, mozgósítását, kiterjesztését* tekinti feladatának.

A fejezet tartalmi kibontása két nagy problémakör mentén építkezik. *A miként járulhat hozzá a curriculumelmélet a curriculum-fejlesztéshez kapcsolódó szakmai tudás alapozásához és mozgósításához* kérdésköre – miután a tanterv és a curriculum alapértelmezéséhez nyújt fogalmi kereteivel és kapcsolódó példáival fogódzókat –

három kérdés lehetséges válaszait veszi sorra. Egyrészt azt vizsgálja, hogy a curriculumelmélet (mint nyitott, más diszciplínákkal interdiszciplináris kérdésfeltevés közös megválaszolásában együttműködő rendszer) milyen kérdéseket emel be kutatásának fókuszába, s milyen tudományterületek támogatják ebben. Másrészt – tematikus csomópontok mentén – azt foglalja össze, milyen kutatások, eredmények vezettek a tantervelmélet curriculumelméletté bővüléséhez. Harmadrészt arra világít rá, milyen kutatások, fejlesztések hatnak napjaink curriculum-elméletére és curriculum-fejlesztésére.

A második nagy egység a *curriculumfejlesztés aktuális* kérdései köré szerveződik. Ezen belül kerül sor a kétpólusú tartalmi szabályozás jelentésének, jelentőségének megfogalmazására a curriculumfejlesztés szempontjából. Itt foglalkozik a tananyag azzal a kérdéssel is, vajon mire irányul(hat) a pedagógusok curriculum-fejlesztési (tanulástervezési) hozzáértése és felelőssége.

Ehhez a tananyaghoz megértést könnyítő, egyúttal a tananyag mondanivalóját kitágító, elmélyítő *fogalomértelmezések és példák* kapcsolódnak. Az egyes szövegegyeségekhöz szervesen kapcsolódó *feladatok* a vonatkozó tudásanyag alkalmazását igénylő, az olvasottakat tovább gondoló, a saját produktumok létrehozására mozgósító kihívást jelentenek.

A személyközpontú szemlélet, az elméleti (diszciplinárisan alapozott) és gyakorlati (szakma- és fejlődésorientált) megközelítés másik területét jelenti a pedagógia szakosok, a tanárjelöltek szakmára, iskolára vonatkozó nézeteinek, s ezek képzésbe való mozgósításának, alakításának kérdésköre a szakmai fejlődés megalapozása érdekében.

A felsőoktatásba – a pedagógia szakos alapképzésbe – belépő, illetőleg a tanári mesterképzésre készülő hallgatók nézeteinek tárgyalásához kiindulópontokat azok a képzési tapasztalatok és kutatási eredmények jelentettek, amelyek szerint a képzés hatékonysága érdekében *szükséges és lehetséges* a tanulóként szerzett élmények feldolgozása, és az ezek eredményeképpen kialakult belépő nézetek (vélekedések, hitek, meggyőződések) feltárása. *Szükséges* azért, mert a hallgatók nincsenek tudatában annak, hogy magukkal hozzák a képzésbe személyes és iskolai élményeik nyomán kialakult nézeteiket. Mint ahogyan annak sem, hogy a többnyire implicit jellegű nézetek befolyásolják tanulmányaikat a képzés során, és csak azokat az ismereteket képesek a meglévő gondolkodási-fogalmi kereteikbe beilleszteni, amelyek nézeteikkel egybeesnek.

„A belépő nézetek feltárása” megfogalmazás arra utal, hogy nemcsak szükséges, de *lehetséges* is a hallgatók képzést megelőző iskolázási tapasztalatainak elemzése és reflektálása, vannak alkalmas módszerek a képzésbe belépéskor már kialakult „saját pedagógia”, a képzés eredményességének kulcsát jelentő belépő nézetek megismerésére.

Először összefoglaljuk a *nézetek fogalmának* értelmezésére, a nézetek *jelentőségére*, képzésben betöltött *funkciójára* vonatkozó szakirodalom eredményeit. A széles körű szakirodalmi jegyzék arra is szolgál, hogy az érdeklődő hallgatók elmélyüljenek egyes kérdésekben, illetve segíti a neveléstudományi vagy tanári mesterképzésre készülőket az elméletigényesebb feladatok elvégzésében. Ezután bemutatjuk a nézetek feltárására felhasználható *módszereket*. A módszertannak az ad különös fontosságot, hogy hasonló eszközökkel nemcsak ez a konkrét téma vizsgálható, hanem felhasználható más foglalkozások körében is. A belépő nézetek vizsgálatára irányuló tanárképzéskutatások fontosabb *tapasztalatainak* összefoglalása arról törekszik meggyőzni az olvasót, hogy szükséges, lehetséges és érdemes is elvégezni a nézetek ilyen vizsgálatát.

A fejezet végül tartalmazza a belépő hallgatók képzést megelőző élményeinek reflexiójára, a nézetek, a személyes elméletek feltárására alkalmas – egyéni munkában és együttműködésen alapuló (kooperatív) tanulásban megoldható – *feladatokat*, amelyek megoldásához a *példák* is segítséget nyújtanak.

A kérdések megválaszolása, a feladatok megoldása ad esélyt arra, hogy az új hallgató a saját helyzetével, addigi s további fejlődésével értelmező, értékelő, felelős viszonyba kerüljön, ismereteket szerezzen és módszereket, eszközöket kapjon tanulóként szerzett korábbi élményeinek feldolgozására, saját nézeteinek megismerésére és tudatosítására. A belépő nézetekre vonatkozó kutatási eredményeknek a megismerése és a saját feltárt nézetekkel való összehasonlítása a *reflektív* tanári gondolkodás és gyakorlat kialakulását is szolgálja, segítve a hallgatót a „*saját pedagógiájába*” való bevezetésben, a neveléstudomány szakra, a tanári szakmára való sikeres felkészülésben.

SAJÁTOS KÉPZÉSI TERÜLETEK

E körbe négy tananyagunk – témakörünk – tartozik: a romológia és nevelésszociológia együttése, az egészségnevelés, az integrált nevelés és a médiumpedagógia.

Az első írás a Pécsi Tudományegyetem neveléstudományi műhelyének azt a sajátos vonását jeleníti meg, amely a neveléstudományba a romológiát is szervesen beépíti. Ez egyrészt a kisebbségi ismereteknek a nevelésszociológiába való beágyazását jelenti, másrészt annak a sajátos nevelési-oktatási, oktatáspolitikai környezetnek a leírását, amely a cigány, roma közösségekből érkezett gyermekeket és fiatalokat körülveszi. A népcsoportra irányuló kutatási előzmények bemutatása, az etnikai és szociológiai jellemzőknek megismertetése képezi az anyag központi részét. Áttekintjük az oktatáspolitikának azt a sajátos vonulatát, amely a cigány, roma közösséget előbb asszimilálendő „vadembernek” tekintette, majd negligálta, aztán mint szociokulturálisan hátrányos helyzetűeket kétes sikerű támogatásban részesítette. Bemutatjuk a rendszerváltás utáni oktatáspolitikának azt a vonulatát, amely a nemzetiségi oktatás mintájára próbálta megszervezni a cigányság oktatását is. A tananyag nemcsak elméleti ismereteket, hanem a gyakorlatban is alkalmazható készségeket és jártasságokat, kompetenciákat törekszik átadni a hallgatóknak.

A leírás azt célozza, hogy érzékelhetővé váljon: a nevelésszociológia alapkérdései jelennek meg akkor is, amikor e népcsoport helyzetét vizsgáljuk. A tananyag elméleti része a cigány, roma közösség, valamint a többség-kisebbség viszony leírására vállalkozik, kitekintve a magyar tudományosságra és az európai fejleményekre.

Előbb történetileg tekintjük át a cigánysággal kapcsolatos magyar és nemzetközi kutatásokat, különös tekintettel a korábbi – a 19. századi, 20. század eleji – magyar tudományosság kiemelkedő teljesítményeire a cigánykutatásban. A modern kutatások csoportosításában bemutatjuk a szociológiai vizsgálatokat, és azok eredményeit a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók iskolai problémáinak feltárásában. Ezután az etnikus kultúrát középpontba helyező vizsgálódásokat foglaljuk össze, rámutatva e kutatásoknak az iskolai gyakorlatban megjelent eredményeire (a cigány kisebbségi oktatás bevezetésére, a bölcsészeti és a pedagógusképzésben megjelenő szakirányokban, szakokban tett jelentős lépésekre). A cigányság életformacsoportként való értelmezésének vizsgálata vezet el az egyéni és kulturális különbségekre egyaránt reflektáló iskolai gyakorlathoz. Az utolsó alfejezet a cigányságra irányuló oktatáspolitikákat tárgyalja a hatvanas évektől napjainkig.

A fejezethez kapcsolódó kérdések, feladatok további információt adnak a magyarországi cigányságról, a kisebbség és többség kapcsolatáról, az iskolázás és munkaerőpiac összefüggéseiről. Az önálló gondolkodás és elemzés erősítését, az elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazhatóságát is célul tűzik ki ezek a feladatok, különös tekintettel arra, hogy a mesterképzésben tovább nem tanuló hallgatóink a munkaerőpiac sok szegmensében fognak találkozni a cigány, roma népcsoport tagjaival, és a velük való kommunikációban hasznukra válnak ezek az ismeretek, készségek, kompetenciák.

A következő írás az iskolai egészségnevelés koncepcionális kereteit dolgozza ki. A pécsi neveléstudományi oktatás és kutatás egyik sajátossága az egészségnevelésnek a bekapcsolása az elméletbe és a gyakorlatba. Olyan kérdés ez, amely hallatlanul aktuális ma Magyarországon, és nemcsak az iskolai gyakorlatban, hanem az életünk minden területén.

A társadalmi-kulturális jelentést is hordozó egészségtartalmak szemléletmódbeli változásai a társadalmi-történeti idő lenyomatai, melynek során a holisztikus szemléletmódtól eljutunk az elemekre bomlott, a biológiai és a társadalmi tényezőknek más-más hangsúlyt adó egészségfelfogásokhoz. A tanulók egészségmagatartásának pedagógiai stratégiákkal, módszerekkel és eszközökkel történő befolyásolásához az egészség fogalmát alkotó tartalmak feltárása és a neveléstudomány számára is elfogadható értelmezése szükséges. Ehhez több szempont együttes figyelembevételével juthatunk el.

Az egészséges életvitel azon az (egészséget is magában foglaló) értékrendszeren alapul, mellyel a bennünket körülvevő szűkebb és tágabb világhoz viszonyulunk. Ezért az intézményes egészségnevelés újragondolásakor nem elégséges csupán az egészség érték-mivoltára koncentrálnunk, hanem meg kell keresnünk az egészséges-séghez szükséges támogató értékeket is. Az életminőséget meghatározó legfontosabb tényezők egyike a mentálhigiéniével, az interperszonális kapcsolatok minőségével, a problémamegoldással, a konfliktuskezelés flexibilitásával összefüggő értékrendszer, mely az egészségérték beágyazódásának függvényében társadalmi csoportonként elkülöníthető egészségmagatartásokat eredményez.

Az életminőség romlásához vezető korai jelenségek felismerésében és a beavatkozás kontrollálhatóságában kitüntetett szerepet játszik a tanköteles korosztályokat befogadó iskolarendszer. Ezért az egészségnevelést az iskola oktatási-nevelési rendszerét átfogó feladatként és koordináló szemléletmódként értelmezzük, mely akkor felel meg a vele szemben elvárt követelményeknek, ha a neveléstudomány által felkínált egészségfogalmat értelmezi és nevelési feladattá alakítja.

Az egészségfogalom résztartalmi egymástól független pályákon futnak, azonban a lelki egészségtartalmakon keresztül megtörténhet az összekapcsolódás. A lelki egészség kedvező folyamatai valamennyi dimenzió esetében az egészségesség irányába mutató törekvéseket hívnak elő, míg a lelki egészség megbomlása a többi dimenzióban is az egészség szempontjából kedvezőtlen tüneteket vagy tünetegyütteseket eredményez.

A lelki egészség integráló, a teljes személyiséget és életvitelét befolyásoló szerepe teremt lehetőséget az iskolai egészségnevelés újrafogalmazásához, a feladat intézményi szintre emeléséhez. A lelki egészség tartalma ugyanis nem engedi meg a tantárgyasítást, ellenben felkínálja az egész iskolát átfogó nevelési rendszerbe való integrálás lehetőségét. Az iskolai egészségnevelés alapvető előfeltétele a pedagógusok egymás közötti valamint a tanulókkal és szüleikkel való együttműködő attitűdje, saját magukra és másokra vonatkoztatott mentálhigiéniés felkészültsége, pedagógusi szerepük újraértelmezése.

Az iskolai egészségnevelés egyidejűleg kétfajta időszemléletet igénylő feladatot lát el. Egyrészt a jövőre irányuló és ezért szükségképpen az iskoláztatás éveitől időben jóval távolabb eső eredmény érdekében stratégiai feladatként kezeli az egészségnevelést, másrészt a jelen rizikófaktorainak ismeretében a napi problémákra azonnal reagálva kellene eredményes választ adnia. Míg a jelen problémáira való reagálás korrekcióban és ismeretadásban realizálódik, addig a jövőt szem előtt tartó egészségnevelés más perspektívában, a felnövekvő korosztályok életminőségében gondolkodik. Az életminőséget szem előtt tartó egészségmagatartás formálásának a jelen problémáival való szembenézés is részét képezi. Hogy e problémák megfelelő helyen és megfelelő súllyal szerepeljenek, ahhoz az iskolai egészségnevelés jövőre irányuló teljes rendszerének a kidolgozása szükséges, mely a közeli és távoli célok megvalósításának szinkronba hozatalának a garanciája. A tankönyvfejezet esetében széles szakirodalmi áttekintés és a gyakorlatot segítő kérdések, feladatok teszik teljessé a fontos terület bemutatását.

A közoktatási intézmények közül egyre többnek a pedagógiai programjában célmegjelölésként szerepel, hogy az intézmény befogadja és képezi sajátos nevelési igényei szerint a részképesség-zavarral vagy fogyatékossággal küzdő gyermekeket, fiatalokat: erről szól az integrált nevelés kérdéseit néhány szempontból megvilágító fejezet. A sajátos nevelési igényű gyermekek integrált nevelése olyan törekvés, amely az Európai Unió tagállamainak dokumentumaiban is szerepel, a pedagógiai feladatvállalások közt tartalmi, módszertani szempontból gyakran elsődlegesnek tűnik. A magyarországi intézményi fogadókészség még nem forrta ki magát, a gyógypedagógiai ismeretek, speciális fejlesztések, ezek eszközei általában még nem állnak rendelkezésre. A pedagógusképzés feladatai között azonban már megjelent az integrált nevelés. Az Oktatási Minisztérium 2005 márciusa óta fogyatékosági területenként rendelettel szabályozza a fejlesztő feladatokat.

A könyvfejezet a hallgatók képzésének részeként a sajátos nevelési igényű élő gyermekek helyzetét, a kapcsolódó nemzetközi dokumentumokat és a hazai oktatáspolitikai intézkedéseket mutatja be elsőként. Az óvodapedagógusok fogadókészsége példás, a közoktatási intézményekben a „tagozatok” határvonalai mentén a pedagógusok részéről fokozatosan visszaszoruló fogadási készség mutatkozik. A fogyatékkal élő fiatalok speciális képzésének területenkénti eltérései a testi, szellemi hiányosságok, akadályok figyelembe vételét követeli meg. Szempontjuktól kiemelt fontosságú az akadálymentesítés is, ezen a területen nagy elmaradásokkal kell még számolnunk.

A fejezet kiemelten foglalkozik a kommunikációban gátolt gyermekek, ifjak képzésével, a pedagógusképzés sajátos nevelési igényű tanulókkal kapcsolatos teendőivel, a megújuló szaktudás tartalmi elemei közül néhányval. A fejezet tartalmát néhány kapcsolódó törvény, rendelet, nemzetközi dokumentumból kiemelt részek egészítik ki, melyek támogatják a feladatok megoldását.

A fejezet feldolgozásakor mód van arra is, hogy a szakkifejezések kifejtésére rákapcsolódjon az olvasó. A szakirodalom listáját a témából fakadóan fontos Internetes források egészítik ki. Fontosnak tartjuk azt is, hogy a hallgatók megismerkedjenek a törvényi szabályozás azon pontjaival, amelyek a sajátos nevelési igényű gyermekek, fiatalok meghatározását, illetve az őket illető jogokat tartalmazzák.

A kötet utolsó fejezete olyan tanárok képzéséhez nyújt segítséget, akik a nyomtatott, képi és auditív rendszerek elméletét és gyakorlatát ismerik, alkalmazásukra felkészültek, a médiumokhoz tudatosan kulturáltan viszonyulnak, akik magas szinten művelik az informatikát. Képesek az audiovizuális vagy nyomtatott taneszközök

megtervezésére is: mindezeket alkotó módon alkalmazzák. Rendkívüli fontosságú, hogy minden tanár, szakjától függetlenül, ismerje, használni tudja munkájában a médiumokat. Az ezredfordulón műveltségünk, sőt egész életünk szerves része a rádió, a televízió, az újságok, a számítógép illetve az Internet-használat, s hatásuk életvitelünkre, viselkedésünkre. Ily módon elképzelhetetlen, hogy a közoktatás nélkülözze a médiumokat, az informatikai ismereteket. Használatuknak a tanításba kell beépülnie, mégpedig hozzáértő, e területen művelt, tudatos tanáregyéniségek révén.

Itt valójában szinte egy hagyomány nélküli műveltségi részterületről van, ezért itt az alapvető feltételek megteremtése elemi kérdés. A médiumpedagógia minimális, elengedhetetlen, feltételei a következők: Szakképzett és érdeklődő a tanár; tanterv – akár az önálló tantárgyi forma számára, akár az integrált, ill. komplex formák számára, ne váljanak ötletszerű beszélgetésekké az órák. Tankönyvek, segédanyagok – segédkönyvek, oktatási videó- és audiokazetták, filmek (celluloidon és videón).

A Mozgóképkultúra és médiaismeret műveltségi részterületet nagyon sok országban szemléletként, módszerként tanítják, méghozzá nem a közoktatásban, hanem a felsőoktatásban, a tanárképzésben. A leendő tanár módszertani felkészítést kap arra, hogy intelligens (tudatos értelmiségi) fogyasztója legyen a különböző audiovizuális üzeneteknek; képes legyen arra, hogy bármely szaktárgyi órán reagáljon a diákokat foglalkoztató kérdésekre, problémákra, amelyek a különböző médiumok felől érkeznek. A leendő képzeteknek tehát ezeket a módszertani segítségeket kell megadniuk egyrészt a médiumok felől érkező üzenetek elemzése révén, másrészt a filmnyelvi elemek elsajátítása révén, harmadrészt a gyakorlatok, az ún. alkotó médiapedagógia révén. Ehhez kíván segítséget nyújtani a kötet *Médiumpedagógia – A médiumok alkalmazása az oktatásban* című fejezete.

AJÁNLÁS

Mivel Ön, kedves Hallgató ebben a – *Tananyagok a pedagógia szakos alapképzéshez* című – könyvben a neveléstudományok több területéről kaphat információt egy kötetbe rendezve, ezért ezt „sajátos kézikönyvként” is forgathatja a legkülönbélebb pedagógiai tantárgyak tanulása, alkotó feladatmegoldásai, tanulmányi tevékenysége, továbbá a vizsgákra, a szigorlatokra, a szakdolgozati témaválasztására, a záróvizsgára való felkészülése során. Reméljük, hasznosnak találja az elektronikus formát is, mindene-előtt az egyes fejezetekhez kapcsolódó feladatokat, kérdéseket.

A tankönyvben foglalt ismereteket tanulása során jól kiegészítheti néhány olyan tanulmánnyal, amelyek a Forray R. Katalin által szerkesztett *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz* című kötetben található. Kiemelten figyelmébe ajánljuk ebből a társ-tankönyvből Varga Aranka: *Multikulturalizmus, inkluzív oktatási rendszer* című írását és Cserti Csapó Tibor: *Szociológiai, szociális tényezők a cigány népesség vizsgálatában* című tanulmányának iskolázottsággal kapcsolatos fejezetét.

Tanulmányaihoz sok sikert kívánunk!

Pécs, 2006. május 31.

A szerkesztők